

Astrid Kviseth og Geir Grønnesby

Arkeologisk undersøkelse på Brennholmen, Åfjord kommune, Trøndelag

**NTNU Vitenskapsmuseet
arkeologisk rapport 2021-4**

NTNU Vitenskapsmuseet arkeologisk rapport 2021:4

Astrid Kviseth og Geir Grønnesby

Arkeologisk undersøkelse på Brennholmen, Åfjord kommune, Trøndelag

NTNU Vitenskapsmuseet arkeologisk rapport

Dette er en elektronisk serie fra 2014. Serien er ikke periodisk, og antall nummer varierer per år. Rapportserien benyttes ved endelig rapportering fra prosjekter eller utredninger, der det også forutsettes en mer grundig faglig bearbeidelse.

Tidligere utgivelser: <http://www.ntnu.no/vitenskapsmuseet/publikasjoner>

Referanse

Kviseth, A. og Grønnesby, G. 2021: NTNU Vitenskapsmuseet arkeologisk rapport 2021:4. Arkeologisk undersøkelse på Brennholmen, Åfjord kommune, Trøndelag

Trondheim, januar 2021

Utgiver

NTNU Vitenskapsmuseet
Institutt for arkeologi og kulturhistorie
7491 Trondheim
e-post: postmottak@museum.ntnu.no

Ansvarlig signatur

Bernt Rundberget (instituttleder)

Kvalitetssikret av

Ellen Grav Ellingsen (serieredaktør)

Publiseringstype

Digitalt dokument (pdf)

Forsidefoto

Oversiktsbilde av røysene på Brennholmen, Da63592_019. Foto: Astrid Kviseth, NTNU Vitenskapsmuseet

www.ntnu.no/vitenskapsmuseet

ISBN 978-82-8322-258-6
ISSN 2387-3965

Sammendrag

Kviseth, A. og Grønnesby, G. 2021: NTNU Vitenskapsmuseet arkeologisk rapport 2021:4. Arkeologisk undersøkelse på Brennholmen, Åfjord kommune, Trøndelag

Høsten 2020 ble det utført en arkeologisk undersøkelse på Brennholmen i Stoksundet, Åfjord, i forbindelse med omregulering av holmen til industriformål. De berørte kulturminnene var to antatte gravrøyser, beliggende på toppen av holmen, med vid utsikt over sundet. De to røysene hadde ulik oppbygning, hvorav den ene var rund, mens den andre var rektangulær. Sistnevnte bar preg av at stein hadde blitt fjernet fra konstruksjonen. Det ble ikke gjort funn i noen av røysene, og det var heller ikke daterbart materiale i røysene.

Nøkkelord: Røys – Stoksundet – Åfjord

Astrid Kviseth og Geir Grønnesby, NTNU Vitenskapsmuseet, Institutt for arkeologi og kulturhistorie, NO-7491 Trondheim

Summary

Kviseth, A. and Grønnesby, G. 2020: NTNU Vitenskapsmuseet arkeologisk rapport 2021:4. Arkeologisk undersøkelse på Brennholmen, Åfjord kommune, Trøndelag

During the autumn of 2020, the NTNU University Museum carried out an excavation at Brennholmen in Stoksundet, Åfjord, due to industrial development of the islet. Two presumed burial cairns were to be affected by the development. These were located at the top of the islet, with a panoramic view of the sound. The two cairns were different in terms of construction, as one was round, while the other was square-shaped. The latter had stones scattered on the side, which are likely to have been part of the construction. There were no finds in either cairn, or material suitable for radiocarbon dating.

Key words: Cairn – Stoksundet - Åfjord

Astrid Kviseth and Geir Grønnesby, NTNU University Museum, Department of Archaeology and Cultural History, NO-7491 Trondheim

Arkivreferanser

Arkeologisk undersøkelse på Brennholmen, Åfjord kommune, Trøndelag

Intrasisnr	2020_145
AskeladdenID	16660-1-2
Saksnummer (ePhorte)	2015/466 og 2019/36705
Aksesjonsnummer	2020/145
Tilvekstnr.	Ingen funn eller prøveresultater magasinert
Fotonr	Da63592-63594
Kartskapnr.	Ingen tegninger arkivert

Fylke	Trøndelag
Kommune	Åfjord
Gårdsnavn	Lines
Gårdsnummer	106/109
Lokalitet	Brennholmen
Kulturminnetype	Gravrøyser
Datering	Trolig jernalder

Innhold

1. Bakgrunn for undersøkelsen	8
1.1 Områdebeskrivelse	9
1.2 Kulturhistorisk bakgrunn og tidligere registreringer	9
2. Undersøkelsens rammer	11
2.1 Tid og deltakere	11
2.2 Problemstillinger	11
2.3 Metode	12
2.4 Dokumentasjon	13
2.5 Formidling	14
3. Gjennomføring av utgravningsprosjektet	15
3.1 Røys 1 (16660-1)	15
3.2 Røys 2 (16660-2)	18
4. Funnmateriale	25
4.1 Gjenstandsfunn	25
4.2 Prøvemateriale	25
4.3 Dateringer	25
5. Resultater	26
6. Litteratur	28
Vedlegg	29

Figurliste

Figur 1: Kart over Brennholmens plassering i Trøndelag. Røysene er markert på øverste kart.....	9
Figur 2: Kart over registrerte røyser rundt Stoksundet	10
Figur 3: Utsikt fra røysene sørvestover i Stoksundet.....	12
Figur 4: Røys 1 forut for avtorving.	13
Figur 5: Røys 2 forut for avtorving	13
Figur 6: Drone ble brukt til fotografering av landskapet	14
Figur 7: Røys 1 og omkringliggende berg etter avtorving.....	16
Figur 8: Stein, som trolig stammer fra røysa, lå spredt på berget	16
Figur 9: Røysa har en beskjeden høyde, med to til tre steiner i høyden	17
Figur 10: De spredte steinene rundt røysa ble fjernet, slik at formen på røysa kom tydeligere frem.	18
Figur 11: Man har valgt å anlegge røysa på den flateste delen av berget.....	18
Figur 12: Røys 1 etter at stein rundt røysa er fjernet	19
Figur 13: Røys 1. Illustrasjon	19
Figur 14: Røys 2 forut for undersøkelse.....	20
Figur 15: Røys 2 forut for undersøkelse.....	21
Figur 16: Planfoto av røys 2 etter fjerning av ett lag stein	22
Figur 17: Ett lag med stein gjenstår i røys 2. De store steinblokkene i bunnen er synlige	22
Figur 18: Røysa har vært anlagt på et søkk i berget	23
Figur 19: Berget under røys 2. Røysa har vært anlagt på et søkk i berget.....	23
Figur 20: Røys 2. Illustrasjon	24
Figur 21: Røys 2, med utsikt utover Stoksundet	25
Figur 22: Røysene med utsikt utover Stoksundet.....	27

Tabelliste

Tabell 1: Periodetabell	8
Tabell 2: Feltpersonale gjennom prosjektet	11

1. Bakgrunn for undersøkelsen

Bakgrunnen for undersøkelsen er planer om utvikling av Brennholmen til industriformål. På naboholmen Kjerkeholmen er det i dag et etablert industriområde, mens Brennholmen så langt har ligget urørt. Med foreliggende forslag til områdeplan ønsker Åfjord kommune å legge til rette for at Brennholmen kan innlemmes i industriområdet ved fremtidig behov. Forslaget til områdeplan legger til rette for dette, og forslaget er i tråd med kommuneplanens arealdel, vedtatt 24.03.2020.

Tiltaket kom i konflikt med automatisk fredete kulturminner, i form av to røyser beliggende sentralt på holmen. Kulturminnene ble påvist i 1973 ved registrering til økonomisk kartverk, og deretter kontrollregistrert av daværende Sør-Trøndelag fylkeskommune i 2014. Lokaliteten har Askeladden-ID 16660. Dispensasjon ble gitt etter kulturminnelovens §8.1, med vilkår om at NTNU Vitenskapsmuseet utførte en arkeologisk undersøkelse av de berørte kulturminnene. Denne undersøkelsen ble utført i august og september 2020.

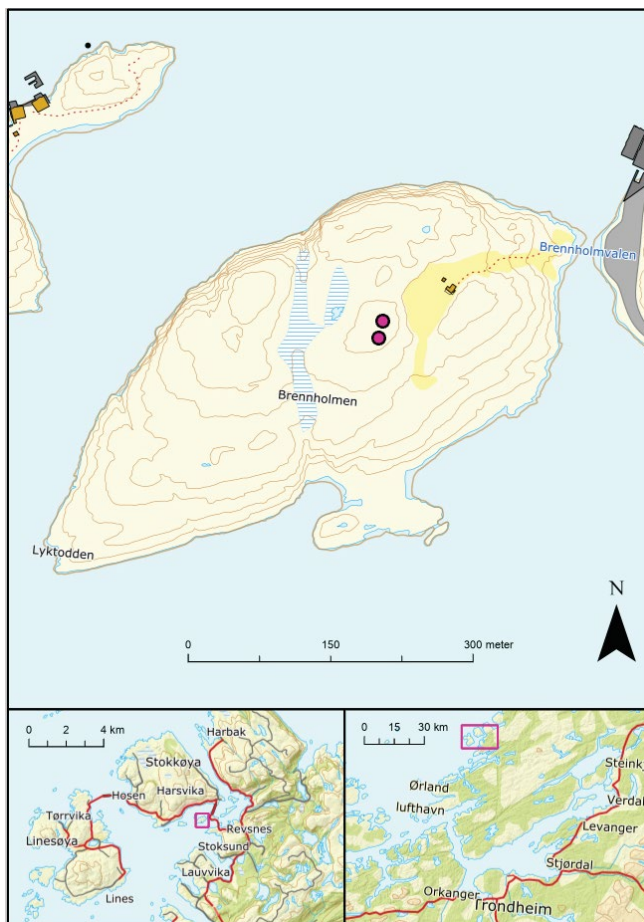
Tabell 1: Periodetabell. Illustrasjon: NTNU Vitenskapsmuseet

Periode	Underperiode	Årstall
Bronsealder		
	<i>Eldre bronsealder</i>	<i>(1700 – 1100 f.Kr.)</i>
	<i>Yngre bronsealder</i>	<i>(1100 – 500 f.Kr.)</i>
Eldre jernalder		
	<i>Førromersk jernalder</i>	<i>(500 f.Kr. – 0)</i>
	<i>Romertid</i>	<i>(0 – 400 e.Kr.)</i>
	<i>Folkevandringstid</i>	<i>(400 e.Kr – 575 e.Kr.)</i>
Yngre jernalder		
	<i>Merovingertid</i>	<i>(575 – 800 e.Kr.)</i>
	<i>Vikingtid</i>	<i>(800 – 1030 e.Kr.)</i>
Middelalder		
	<i>Tidlig middelalder</i>	<i>(1030-1130 e. Kr.)</i>
	<i>Høymiddelalder</i>	<i>(1130 – 1350 e.Kr.)</i>
	<i>Senmiddelalder</i>	<i>(1350 – 1537 e.Kr.)</i>

1.1 Områdebeskrivelse

Brennholmen ligger i Stoksundet i Åfjord, om lag 30 meter vest for den større Kjerkholmen. De to holmene er atskilt av et smalt sund, men det er landforbindelse ved fjære sjø. Brennholmen er i dag uten broforbindelse. Kjerkholmen fungerer som brohode mellom Stokkøya og fastlandet, og det er etablert industri på holmen. Sørøst for holmene ligger Stoksund med tettsted og kirkested. Stoksundet er en marin hovedfartsåre i Åfjord, der innaskjærs transport er sikret på innsiden av Linesøya og Stokkøya. Kjerkholmen er relativt lav, opp mot 10 moh., mens Brennholmen er noe høyere, opp mot om lag 30 moh. På Brennholmen ligger det i dag en hytte, på stedet for et nedlagt gårdsbruk.

De to røysene lå om lag midt på holmen, hvor terrenget flatet noe ut, sammenlignet med de brattere sidene på holmen. Avstanden mellom de to røysene var 17 meter. Røys 1 og 2 lå henholdsvis 32 og 31 meter over havet. Røysene var anlagt på berg, som senere har blitt tilvokst av vegetasjon i form av myr og lyng.

Figur 1: Kart over Brennholmens plassering i Trøndelag. Røysene er markert på øverste kart. Kart: Michael A. James, NTNU Vitenskapsmuseet

1.2 Kulturhistorisk bakgrunn og tidligere registreringer

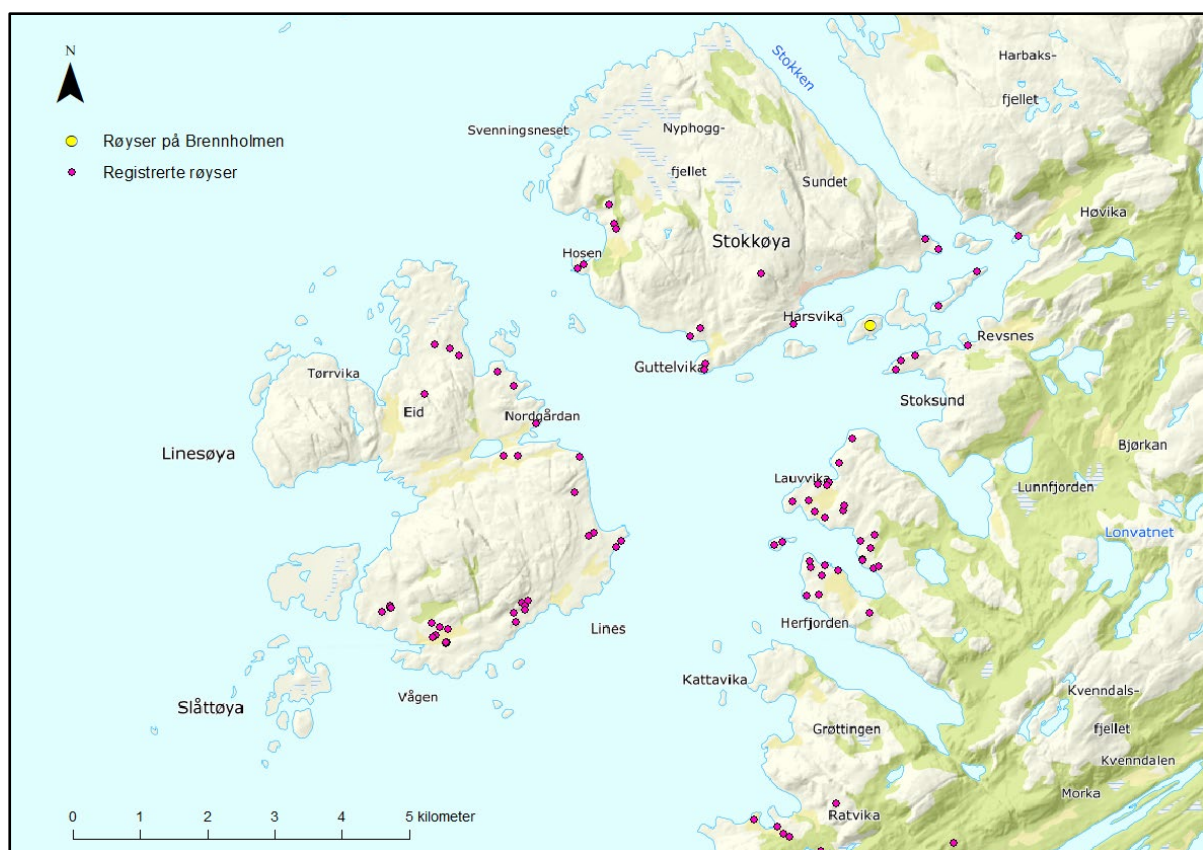
Kystlandskapet rundt Stoksundet har stor tidsdybde og en rik kulturhistorie. Landskapet er preget av menneskets forhold til kysten, med havet som kilde til erverv, som ferdselsåre, og som en betydelig dimensjon i hverdagsliv og forestillingsverden. Skipsleia langs norskekysten passerer gjennom Stoksundet, og her finnes det flere gode havner (Hilstad 1975:7).

På holmer og nes rundt Stoksundet ligger det et betydelig antall røysar. På Stokneset ligger en samling på fire rundrøysar (ID 26340) og en enkeltliggende røys (ID 60230). Lenger vest på Stokkøya ligger en samling med tre rundrøysar på Guttelvikneset (ID 60391). På Langholmen finnes det flere gravrøysar

(ID 60388, ID 66887, og ID 66888). På landsiden finnes det flere røyser rundt Revsnes – én på Kuringhaugen (ID 60387), og tre enkeltliggende røyser på Hælen (ID 26335, ID 60389, og ID 56029).

På Revsnes ligger dagens kirke og kirkegård (ID 85574). Her kan det ha ligget en stavkirke i middelalderen, etterfulgt av et kirkebygg fra 1600-tallet, og dagens kirke oppført i 1825.

Brennholmen er registrert i flere omganger. Første runde var for økonomisk kartverk i 1973, og det ble da registrert en rund og en rektangulær steinlegning, nær toppen av holmen, sørvest for det nedlagte gårdsbruket. Tidligere Sør-Trøndelag fylkeskommune har også registrert holmen med tanke på steinalderlokaliteter, ved bruk av prøvestikk. Det ble ikke påvist aktivitet fra steinbrukende tid på Brennholmen. Fylkeskommunen har også kontrollregistrert de to steinlegningene. ID 16660-1 ble i ØK-registreringen beskrevet som en steinlegning med funksjon som sjømerke, mens fylkeskommunen mente at steinlegningen sannsynligvis utgjorde en forhistorisk grav. Fylkeskommunens innvending ble begrunnet med at anlegget ikke kan ha hatt noen stor høyde, samt at det lå inne på holmen, og dermed ikke ville vært særlig synlig fra sjøen. ID 16660-2 fremstod som tydelig i terrenget, og virket urørt.

Figur 2: Kart over registrerte røyser rundt Stoksundet. Kart: Astrid Kviseth, NTNU Vitenskapsmuseet

2. Undersøkelsens rammer

Undersøkelsen tok utgangspunkt i registreringer utført i forbindelse med økonomisk kartverk i 1973, og daværende Sør-Trøndelag fylkeskommunes registrering i 2014. Røysene var de eneste kulturminnene som ble påvist på Brennholmen, og det var følgelig kun disse som skulle undersøkes. Det ble avtorvet noe av berget rundt røysene, slik at en skulle være sikker på å ha hele utstrekningen til røysene. I tilknytning til røys 1 ble det avtorvet til sammen 19 m², mens det ved røys 2 ble avtorvet til sammen 25 m².

2.1 Tid og deltakere

Feltarbeidet ble gjennomført i perioden 24. august til 18. september 2020. Feltleder var Astrid Kviseth, og Michael A. James var feltleder med ansvar for GIS. Prosjektleder var Geir Grønnesby. Arbeidsstaben bestod totalt av fire arkeologer. Se tabell 2 for oversikt over deltagere og tidsrom. Det ble ikke brukt maskin i løpet av prosjektet. Feltarbeidet ble utført med totalt 78 dagsverk.

Tabell 2: Feltpersonale gjennom prosjektet

Stilling	Navn	Periode	Dagsverk
Feltleder	Astrid Kviseth	24. august – 18. september	20
Feltleder GIS	Michael A. James	24. august – 18. september	20
Feltarkeolog	Elise Kjørsvik	24. august – 18. september	20
Feltarkeolog	Maria Vestvik	24. august – 18. september	18

2.2 Problemstillinger

Røyser som ligger langs kysten og leia forstås i alminnelighet som gravrøyser, men de kan også oppfattes som sjømerker (Undset 1874:14; Jasinski 1995, 2001; Knudsen og Stylegar 2003; Løseth 2007, 2010). Kristian Løseths analyse av gravrøyser på Hitra viser at de i svært stor grad er knyttet til ferdselsveier langs kysten, og at viktige områder i det forhistoriske transportlandskapet, slik som drageid, havner, tidevannsstrømmer, og urene farvann er av betydning for plasseringen av røysene (Løseth 2010:36).

Det totale antallet røyser langs kysten av Fosen er ikke kjent, men det er høyt. Det er undersøkt et fåtall av disse langs kysten av Midt-Norge, og vi har relativt liten kunnskap om hvilke perioder de skriver seg fra, hvordan de er bygd opp, hva røysene inneholder, og hvordan bevaringsforholdene i røysene er. En totalundersøkelse av røysene på Brennholmen vil derfor ha høy vitenskapelig verdi.

Problemstillinger ved undersøkelsen av røysene vil dreie seg om tre hovedpunkter:

- 1) Røysene i landskapet. Skal røysene oppfattes som gravminner, som sjømerker, eller som begge deler?
- 2) Røysenes konstruksjon. Hvordan er røysene oppbygd? Inneholder de begravelser? Kan man skille ut eventuelle primærgraver og eventuelle sekundærgraver? Hva slags gravskikk er representert?
- 3) Røysenes datering. Når ble røysene bygd? Når ble eventuelle graver anlagt?

Figur 3: Utsikt fra røysene sørvestover i Stoksundet. Da63592_019. Foto: Astrid Kviseth, NTNU Vitenskapsmuseet

2.3 Metode

Røysene var dekket av et tidvis tykt lag vegetasjon, i form av røtter, jord, og lyng. Avtorvingen ble gjort for hånd. Grovrensingen ble gjort med spade, hakke, rotsaks, og graveskje. Da selve røysene var avtorvet, og stein eksponert, ble finrensing gjort med graveskje, løvetannstikker, og kost. Løvetannstikker ble brukt for å få ut torv og røtter fra små mellomrom mellom steinene. Det ble også avtorvet en del av berget rundt røysene, for å være sikker på at man hadde den fulle utstrekningen av dem.

Utgangspunktet for undersøkelsen var å undersøke røysene stratigrafisk, for å kunne påvise mulige konstruksjonselementer og lag i røysene. Det ble likevel raskt klart at røysene hadde et begrenset omfang, og da det ikke kunne identifiseres ulike bestanddeler eller faser i røyskonstruksjonene, ble stein fjernet i mekaniske lag. Det var en betydelig mengde rester av torv og røtter mellom steinene,

og de mekaniske lagene ble utgjort av den mengden stein en kunne fjerne før røtter og torv igjen dekket området, og gjorde at man måtte rense opp området for å kunne fjerne mer stein. Dette ble gjort frem til all stein var fjernet. Det meste av stein kunne løftes av én person, eventuelt rulles vekk, mens de største steinene i bunnen av røys 2 måtte dras vekk med tau.

Det ble brukt pinpointer underveis for å fange opp eventuelle funn av metall.

Figur 4: Røys 1 forut for avtorving. Da63592_004. Foto: Astrid Kviseth, NTNU Vitenskapsmuseet

Figur 5: Røys 2 forut for avtorving. Da63592_006. Foto: Astrid Kviseth, NTNU Vitenskapsmuseet

2.4 Dokumentasjon

Alle kontekster ble målt inn og tildelt unike ID-nummer basert på løpenummer. Til dette ble det brukt en Topcon FC250 målebok og mottaker Topcon HiPer II med CPOS. Innmålingsdata ble i ettertid behandlet i Intrasis 3.2.

Foto var et svært viktig dokumentasjonsverktøy, som gjorde det mulig å dokumentere røysene på relativt kort tid. Det ble brukt kamera av typen Sony Alpha Ilce-6000. Det ble tatt oversiktsbilder, arbeidsbilder, dokumentasjonsfoto, og fotogrammetrier. Røysene ble fotografert forut for hver fase av undersøkelsen, fra avtorving til all stein var fjernet. Dette ble gjort både ved planfoto, oversiktsbilder med røysenes plass i landskapet, og fotogrammetrier. Sistnevnte er fotomosaikker satt sammen av flere titalls bilder, som hver tar for seg en liten del av røysa. Satt sammen gir disse oversiktsbilder med svært god oppløsning, i tillegg til grunnlag for 3D-modeller av røysene. Det ble hovedsakelig brukt fotostang til oversiktsbilder og fotogrammetrier. Fotogrammetriene ble prosessert i Agisoft Metashape. Én fotogrammetri med grunnlagsfoto ble arkivert for hver av røysene. Disse viste røysene etter avtorving, forut for undersøkelse. Øvrige fotogrammetrier ble arkivert som ortofoto. Drone ble brukt ved én anledning, og ble da brukt til fotografering av røysene og landskapet, arbeidsbilder, og film til formidlingsøyemed. Bilder ble tatt i formatene JPG og ARW. Bildene som arkiveres ble konvertert til TIFF-format, og innlemmet i NTNU Vitenskapsmuseets fotobase. Filnavnene i basen fikk et Da-nummer i tillegg til løpenummer. For Brennholmen er nummeret Da63592 for de ordinære bildene, og Da63593 og Da63594 for fotogrammetriene. Foruten fotogrammetriene ble 65 foto arkivert i basen.

Feltarbeidets gang fra dag til dag, værforhold, og avgjørelser, ble hver dag dokumentert i feltdagboken, som er arkivert i fysisk format i Topografisk arkiv.

2.5 Formidling

Formidlingen gjennom feltsesongen 2020 har vært preget av den pågående Covid-19-situasjonen. Det har i liten grad vært anledning til å motta organisert besøk i felt, og det er sannsynlig at det også kan ha holdt lokale besøkende borte fra utgravningene. Dette, kombinert med at røysene på Brennholmen lå utilgjengelig til, og deler av dagen kun var tilgjengelig med båt, gjorde at det ikke var noen besøkende i løpet av de fire ukene prosjektet pågikk.

Figur 6: Drone ble brukt til fotografering av landskapet. Da63592_057. Foto: Åge Hojem, NTNU Vitenskapsmuseet

3. Gjennomføring av utgravningsprosjektet

Feltarbeidet ble gjennomført i løpet av 20 dager, fra august til midten av september. Mandag 24. august gikk med til forberedelse og utreise, slik at selve undersøkelsen startet opp tirsdag 25. august. Siste dag ble brukt til pakking og retur til Trondheim. Totalt ble 18 dager brukt i felt.

Været var noe vekslende gjennom perioden. De første dagene var preget av mye regn og sterk vind, før det så gikk over til en periode med mye fint vær, med noe regn innimellom. Solskinnet ga ikke optimale forhold for fotogrammetri, men stort sett var det mulig å legge opp arbeidet slik at en fikk tatt bilder mens det var overskyet. Styrregn gjorde at man tidvis måtte bruke en del tid på å fjerne vann fra søkk i berget under og ved røysene. Alt i alt ga likevel ikke været noen store problemer for fremdriften av prosjektet.

3.1 Røys 1 (16660-1)

Lengde: 2,3 meter
Bredde: 1,7 meter
Høyde: 0,3 meter
Antall påviste graver: 0
Avtorvet areal: 19m ²

Røys 1 ble utgjort av en rektangulær steinlegning, orientert nordøst-sørvest, lagt på berg. Røysa lå på en av de høyestliggende delene av Brennholmen, med en høyde på 32 meter over havet. Plasseringen mot toppen av holmen ga utsikt i alle retninger, med en spesielt langstrakt og vid utsikt sørvestover i Stoksundet. Selve røysa var 2,3 meter lang, og 1,7 meter bred. Høyden var 0,3 meter. Røysa var bygget opp av stein av varierende størrelse, fra små heller til større blokker. Røysa var anlagt på en relativt flat del av berget, med bredde tilsvarende bredden på røysa. Derfra helte det svakt nedover på sidene, med størst helning mot vest.

Den rektangulære formen på røysa hadde tydelige sider bevart, med varierende antall steiner lagt oppå hverandre i høyden. Nordre og søndre kortsider, som lå på den høyestliggende delen av berget, hadde stort sett én stein i høyden. Østre side, som lå mot en svak helning, hadde et par steiner i høyden. Vestre langside, som lå mot den bratteste helningen i berget, hadde opp mot tre steiner i høyden.

Figur 7: Røys 1 og omkringliggende berg etter avtorving. Da63592_025. Foto: Astrid Kviseth, NTNU Vitenskapsmuseet

Figur 8: Stein, som trolig stammer fra røysa, lå spredt på berget. Da63592_27. Foto: Astrid Kviseth, NTNU Vitenskapsmuseet

*Figur 9: Røysa har en beskjeden høyde, med to til tre steiner i høyden. Da63592_028.
Foto: Astrid Kviseth, NTNU Vitenskapsmuseet*

Området innenfor de tydelige sidene, som utgjorde sentrum av røysa, hadde færre steiner. Berget var eksponert på vestre side, og stein lå spredt over torvholdig masse i den resterende delen av sentrum. Det lå en betydelig mengde stein spredt rundt den rektangulære formen, spesielt nedover berget vest for røysa. Det virker sannsynlig at dette er steinene som tilsynelatende mangler i sentrum av røysa.

Røysa bestod av stein anlagt direkte på berg, og det kunne ikke påvises noen lag. Det var dermed ikke grunnlag for å ta prøver verken til datering eller makrofossilanalyser. Det ble gjort to funn, i form av en spiker og en uidentifiserbar bit av jern, men disse ble funnet i torvlaget i søkket sentralt i røysa. Plasseringen i området hvor det tilsynelatende var fjernet stein, og som trolig har ligget åpen for elementene, gjorde at man ikke med sikkerhet kunne knytte gjenstandene til selve røysa.

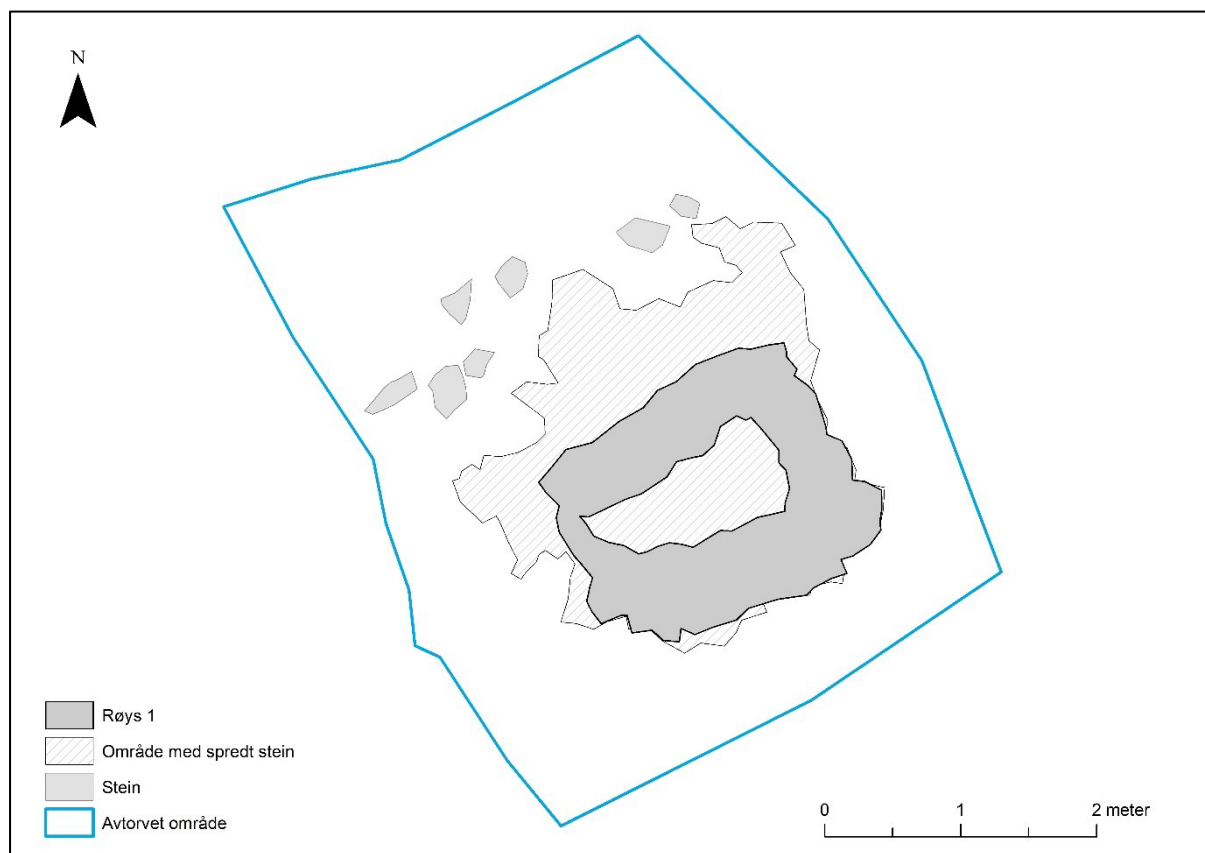
Figur 10: De spredte steinene rundt røysa ble fjernet, slik at formen på røysa kom tydeligere frem. Da63592_046.
Foto: Astrid Kviseth, NTNU Vitenskapsmuseet

Figur 11: Man har valgt å anlegge røysa på den flateste delen av berget. Da63592_052.
Foto: Astrid Kviseth, NTNU Vitenskapsmuseet

Figur 12: Røys 1 etter at stein rundt røysa er fjernet. Da63592_49. Foto: Astrid Kviseth, NTNU Vitenskapsmuseet

Figur 13: Røys 1. Illustrasjon: Astrid Kviseth, NTNU Vitenskapsmuseet

3.2 Røys 2 (16660-2)

Lengde: 3 meter
Bredde: 2,5 meter
Høyde: 0,5 meter
Antall påviste graver: 0
Avtorvet areal: 25 m²

Røys 2 ble utgjort av en tilnærmet rund samling av steiner og større steinblokker, beliggende på berg. Røysa lå 17 meter sørvest for røys 1, med en høyde på 31 meter over havet. I likhet med røys 1 hadde også denne røysa vid utsikt over Stoksundet. Røysa var anlagt rundt et søkk i berget, hvor ytterkanten dels lå på den høyereliggende delen av berget, mens sentrum av røysa var plassert i nedsenkningen i berget.

Røysa var 3 meter lang og 2,5 meter bred. Høyden var på om lag 0,5 meter, men den tilsynelatende høyden til røysa varierte også noe ut fra hvilken side en så røysa fra.

Figur 14: Røys 2 forut for undersøkelse. Da63592_030. Foto: Astrid Kviseth, NTNU Vitenskapsmuseet

Figur 15: Røys 2 forut for undersøkelse. Da63592_029. Foto: Astrid Kviseth, NTNU Vitenskapsmuseet

Det var noen steiner utenfor selve røysa, men det aller meste var konsentrert til selve røyskonstruksjonen. Det kunne ikke påvises konstruksjonselementer i form av kammer eller intensjonelle oppbygninger av stein. I bunnen av røysa var det lagt flere store steinblokker rett på berget. Disse lå ved siden av hverandre, men utgjorde ikke noen konstruksjon, og det var ingen funn tilknyttet disse. Ytterkanten av røysa var utgjort av steiner av varierende størrelse, lagt i en tilnærmet rund form. Med utgangspunkt i disse har man påført stein i ulik størrelse, frem til man har nådd en høyde på om lag en halv meter.

I likhet med røys 1 ble det heller ikke i denne røysa påvist noen lag. Røysa var lagt på berget, og steinene var omgitt av lyng og torv. Det var dermed ikke grunnlag for å ta ut prøver for datering eller makrofossilanalyse. Det ble heller ikke gjort funn av gjenstander eller beinmateriale i røysa.

Figur 16: Planfoto av røys 2 etter fjerning av ett lag stein. Den sirkulære formen av større steiner er også synlig.
Foto: Astrid Kviseth, NTNU Vitenskapsmuseet

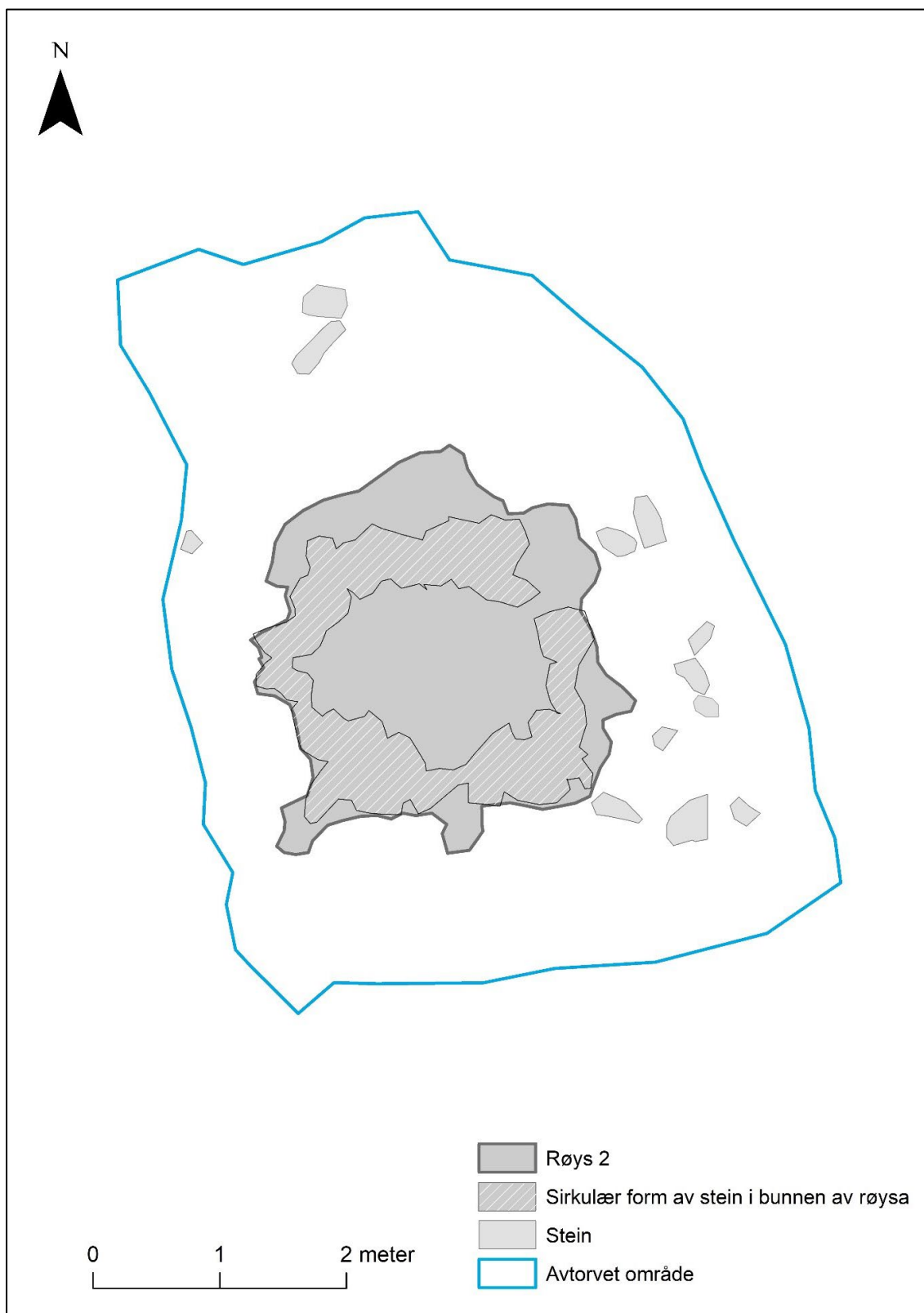
Figur 17: Ett lag med stein gjenstår i røys 2. De store steinblokkene i bunnen er synlige. Da63592_040.
Foto: Astrid Kviseth, NTNU Vitenskapsmuseet

Figur 18: Røysa har vært anlagt på et søkk i berget. Da63592_054. Foto: Astrid Kviseth, NTNU Vitenskapsmuseet

Figur 19: Berget under røys 2. Røysa har vært anlagt på et søkk i berget. Da63592_055. Foto: Astrid Kviseth, NTNU Vitenskapsmuseet

Figur 20: Røys 2. Illustrasjon: Astrid Kviseth, NTNU Vitenskapsmuseet

Figur 21: Røys 2, med utsikt utover Stoksundet. Da63592_021. Foto: Astrid Kviseth, NTNU Vitenskapsmuseet

4. Funnmateriale

4.1 Gjenstandsfunn

Det ble gjort to funn, som begge var i tilknytning til røys 1. En spiker og en uidentifiserbar bit av jern ble funnet i torvlaget i søkket sentralt i røysa. Plasseringen i området hvor det er fjernet stein, og som trolig har ligget åpen for elementene, gjør at man likevel ikke kan knytte gjenstandene direkte til røysa. Gjenstandene ble derfor ikke magasinert.

Det ble ikke funnet spor av beinmateriale i noen av røysene. Dette er likevel ikke uvanlig for gravrøyser, da oppbygningen av stein gjør materialet mer utsatt for vær og vind, og dermed raskere nedbrytning. For røys 1 sitt vedkommende virker det også som at det har blitt fjernet stein fra røysa, og at eventuelle gjenstander eller bein som kan ha vært lagt der, dermed har blitt eksponert.

4.2 Prøvemateriale

Det kunne ikke identifiseres noen sikre lag tilhørende røysene. Røysene bestod av stein, iblandet torv og røtter, og var anlagt direkte på berg. Det var dermed ikke grunnlag for å ta noen prøver verken til datering eller makrofossilanalyse.

4.3 Dateringer

Gravrøyser langs kysten er kjent fra bronsealder opp gjennom jernalderen. Det er altså et langt tidsspenn røysene kan falle inn under, og med mangel på materiale til radiokarbondatering, så kan det ikke gis noe mer enn en relativ datering for røysene på Brennholmen. Små kyststrøyser er spesielt fremtredende gjennom jernalder, og det settes dermed en sannsynlig datering innenfor denne perioden, selv om denne ikke er sikker.

5. Resultater

Undersøkelsen på Brennholmen påviste to røyskonstruksjoner, med tydelig ulik oppbygning. Røysene inneholdt ikke gjenstandsfunn eller materiale til datering, men det kan likevel trekkes ut informasjon basert på røysenes oppbygning, og plasseringen i landskapet. Det var kort avstand mellom de to røysene, men de to konstruksjonene var tydelig ulike. Røys 1 var bygd opp av mindre steiner lagt i en tydelig rektangulær form, på en høyereliggende flate i berget. Røys 2 var bygd opp av større steiner og blokker, og hadde en tilnærmet rund form. Denne røysa var dels plassert i et søkk i berget. Det kunne ikke identifiseres hverken faser eller konstruksjonselementer i noen av røysene, og det virker trolig at hver av dem er bygd som én hendelse.

Mangelen på funn i røysene reiser spørsmålet om hvorvidt det er snakk om gravrøys, eller om røysene potensielt har blitt anlagt for å fylle andre funksjoner. Som nevnt i kapittel 4 er det likevel ikke uvanlig å mangle funn i gravrøys. Bevaringsforholdene kan ha gjort at eventuelle bein og gjenstander brytes ned, og det er også en mulighet for at noen kan ha tatt seg inn i røysene, enten i forhistorisk eller moderne tid. Basert på mengden stein utenfor, og mangelen på stein inni, så virker dette å være saken hos røys 1. To andre funksjoner det er nærliggende å se på for røys, er som rydningsrøys eller sjømerker. Førstnevnte kan utelukkes av flere årsaker. Rydningsrøys finnes gjerne i tilknytning til dyrket mark, eller andre områder hvor rydding av stein er hensiktsmessig. Rydningsrøysene utgjøres gjerne av stein av ulik type og størrelse, med tidvis diffus avgrensning, og liten grad av intensjonell oppbygning. Røysene på Brennholmen er ikke i tilknytning til dyrket mark, og det er ingen tegn på annen aktivitet på stedet som tilsier at det skulle være behov for å rydde stein. Den tydelig rektangulære formen på røys 1 er et klart tegn på at det er snakk om en konstruksjon, og den jevne størrelsen på steinene i røys 2 tyder også på oppsamlingen ikke er tilfeldig.

En av problemstillingene for undersøkelsen var å slå fast hvorvidt det kunne være snakk om sjømerker. Røys 1 ble tolket som dette i ØK-registreringen fra 1973, men tolkningen ble avskrevet ved fylkeskommunens registrering i 2014. Det ble da argumentert med at anlegget ikke kan ha hatt noen stor høyde, samt at det ligger inne på holmen, og ikke ville vært særlig synlig fra sjøen. Undersøkelsen av røysene underbygger denne tolkningen, og tolkningen som sjømerke må sies å være mindre sannsynlig, gjeldende for begge røysene. Røys 1 er den høyestliggende av de to røysene, men høyden på selve anlegget er kun opp mot 30 cm på sørlige og østre side, som er sidene som peker ut mot leia. Selv med steinene utenfor som trolig er utkast fra sentrum av røysa, er det lite trolig at høyden på røysa i noen særlig grad har oversteget 30 cm. Røys 2 var noe høyere, med en høyde opp mot 0,5 meter. Den lå likevel om lag én meter lavere i terrenget enn røys 1. Deler av røysa var anlagt i en nedsenkning i berget, og denne plasseringen virker mindre hensiktsmessig dersom formålet med røysa er å være godt synlig fra sjøen. Da er det kanskje mer nærliggende å tro at man ville anlagt røysa på et sted hvor man får utnyttet høyden bedre. I luftlinje ligger røysene om lag 150 meter fra sjøen, om lag 30 meter over havet. Den begrensede høyden på konstruksjonene gjør at man nok ville hatt vanskeligheter med å se dem oppe i høyden, på lang avstand, på vei inn sundet. For Hitra slår Løseth (2006) fast at det først og fremst er de store gravrøysene ved havner og innløp til fjorder og sund som

gir inntrykk av å være seilingsmerker (110). Disse vil i større grad ha vært markører i landskapet, enn de heller beskjedne strukturene høyt oppe på Brennholmen.

På tross av at røysene trolig ikke har hatt noen primær funksjon som sjømerker, så er det likevel tydelig at røysene har en klar henvendelse mot sjøen. De har vid utsikt over Stoksundet, som vil ha vært en viktig ferdselsvei for transport langs kysten. Slik man kan se på figur 2, så er denne utadvendte plasseringen langs leia noe som kjennetegner en rekke røyser i dette området. Den maritime tilknytningen er altså viktig, selv om størrelsen og plasseringen av røysene på Brennholmen ikke tyder på at det viktigste var at de ble sett fra sjøen. Røysenes plassering i landskapet har nok vært sentral, men ikke nødvendigvis av praktiske årsaker.

Figur 22: Røysene med utsikt utover Stoksundet. Røysenes henvendelse mot sjøen virker å være helt sentral, men plassering og utforming gjør det lite trolig at det er snakk om sjømerker. Da63592_019. Foto: Astrid Kviseth, NTNU Vitenskapsmuseet

6. Litteratur

Hilstad, M. 1975: *Fra Stoksund kirkes historie. Jubileumsskrift 1825 – 1975*. Stoksund Menighetsråd

Jasinski, M. 1995: Maritim arkeologi – genesis, definisjon, kunnskapsbehov. I: Rauset, S. (red.): *Marinarkeologi. Kunnskapsbehov. Rapport fra seminar 22.-25. september 1993, Korshavn ved Lindesnes*. Norges Forskningsråd, programforskning om kulturminnevern, s. 103-127

Jasinski, M. 2001: Delprosjekt 3, marinarkeologi. I: Berglund, B. (red.): «*Gassprosjektet*»: *Arkeologiske undersøkelser på Tjeldbergodden, Aure kommune, Møre og Romsdal fylke i forbindelse med byggingen av metanolanlegg*. Rapport, Arkeologisk serie 2001:1, s. 155-168. Trondheim, NTNU Vitenskapsmuseet

Knudsen, L. og Stylegar, F.A. 2003: Røyser – for røvere og rikfolk. I: *Kysten*. 2003(3). Forbundet Kysten, s. 18-20. Oslo

Løseth, K. 2007: *Det maritime kulturlandskapet på Hitra. Et studium i forhistoriske gravminners beliggenhet i kystlandskapet*. Mastergradsoppgave i arkeologi, NTNU

Løseth, K. 2010: Gravrøyser som sjømerker? En undersøkelse av gravminners beliggenhet i kystlandskapet. I *Årbok for Nordmøre Museum 2010*, s. 27-33

Undseth, I. 1874: Indberetning om antikvariske undersøgelser i 1873. *Aarsberetning for 1873*. Foreningen til norske fortidsmindemerkens bevaring, s. 7-23

Ystgaard, I. og Fretheim, S.E. 2020. *Revidert prosjektplan for arkeologisk utgravning. Reguleringsplan for Kirkholmen/Brennholmen industriområde, Åfjord kommune, Trøndelag, ID 16660-1-2*. Trondheim: NTNU Vitenskapsmuseet

Vedlegg

Vedlegg 1	Kontekstliste
Vedlegg 2	Fotoliste
Vedlegg 3	Ortofoto røys 1
Vedlegg 4	Høydemodell røys 1
Vedlegg 5	Ortofoto røys 2
Vedlegg 6	Høydemodell røys 2

Vedlegg 1: Kontekstliste

ID	Kontekst	Beskrivelse	Lengde i cm	Bredde i cm	Høyde i cm
1016	Røys	Utstrekning av sammenhengende steinlag, som utgjør røys 2	300	250	50
1111	Stein	Stein beliggende utenfor røys 2	53	15	
1123	Stein	Stein beliggende utenfor røys 2	35	25	
1132	Stein	Stein beliggende utenfor røys 2	40	20	
1142	Stein	Stein beliggende utenfor røys 2			
1152	Stein	Stein beliggende utenfor røys 2	29	12	
1158	Stein	Stein beliggende utenfor røys 2	32	17	
1166	Stein	Stein beliggende utenfor røys 2	23	15	
1173	Stein	Stein beliggende utenfor røys 2	20	15	
1179	Stein	Stein beliggende utenfor røys 2	48	34	
1188	Stein	Stein beliggende utenfor røys 2	24	15	
1194	Stein	Stein beliggende utenfor røys 2	42	19	
1202	Stein	Stein beliggende utenfor røys 2	18	18	
1264	Steinansamling	Utstrekning av røys 1, pluss omkringliggende stein som trolig har vært tilknyttet røysa, men som nå er spredt rundt.	285	250	
1365	Røys	Tilnærmet rektangulær form av stein, som utgjør røys 1. Området sentralt i konstruksjonen er tilnærmet tomt for stein, og berget er delvis eksponert. Trolig har steinene rundt røysa kommet herfra.	204	180	30
1466	Stein	Stein beliggende utenfor røys 1.	35	21	
1472	Stein	Stein beliggende utenfor røys 1.	23	17	
1478	Stein	Stein beliggende utenfor røys 1.	30	23	
1486	Stein	Stein beliggende utenfor røys 1.	30	24	
1494	Stein	Stein beliggende utenfor røys 1.	40	30	
1505	Stein	Stein beliggende utenfor røys 1.	45	16	
1516	Stein	Stein beliggende utenfor røys 1.	35	19	
1526	Stein	Stein beliggende utenfor røys 1.	21	17	

ID	Kontekst	Beskrivelse	Lengde i cm	Bredde i cm	Høyde i cm
1538	Steinansamling	Tilnærmet rund form av stein i bunnen av røys 2, som utgjør avgrensning av røysa. Steinene ligger på berg.	260	50	

Vedlegg 2: Fotoliste

Da63592	Beskrivelse	Retning	Fotograf	Dato
_001	Båten dras over til Brennholmen	Vest	Astrid Kviseth	25.08.2020
_002	Planfoto av røys 1 (16660-1) før avtorving	Sørøst	Astrid Kviseth	26.08.2020
_003	Røys 1 før avtorving, med utsikt mot øst	Øst	Astrid Kviseth	26.08.2020
_004	Røys 1 før avtorving, med utsikt mot sør	Sør	Astrid Kviseth	26.08.2020
_005	Planfoto av røys 2 (16660-2) før avtorving	Sør	Astrid Kviseth	26.08.2020
_006	Røys 2 før avtorving, med utsikt mot sør	Sør	Astrid Kviseth	26.08.2020
_007	Begynnende avtorving av røys 2	Sør	Astrid Kviseth	26.08.2020
_008	Avtorving av røys 2	Sør	Astrid Kviseth	26.08.2020
_009	Avtorving av røys 1, med røys 2 i bakgrunnen	Sør	Astrid Kviseth	26.08.2020
_010	Røys 1 er dels avtorvet, og stein dukker opp på siden av konstruksjonen	Nordøst	Astrid Kviseth	27.08.2020
_011	Underveis i avtorving av røys 2	Øst	Astrid Kviseth	31.08.2020
_012	Opprensing på røys 1	Øst	Astrid Kviseth	31.08.2020
_013	Stein dukker opp på berget nedenfor røysa, så dette avtorves også	Sørøst	Astrid Kviseth	01.09.2020
_014	Opprensing på røys 1	Øst	Åge Hojem	02.09.2020
_015	Opprensing rundt røys 2	Sørøst	Åge Hojem	02.09.2020
_016	Dronefoto av arbeid på røysene	Vest	Åge Hojem	02.09.2020
_017	Dronefoto av opprensing på røys 1	Øst	Åge Hojem	02.09.2020
_018	Dronefoto av opprensing på røys 2	Sørvest	Åge Hojem	02.09.2020
_019	Oversiktsbilde av røysene	Sør	Astrid Kviseth	03.09.2020
_020	Oversiktsbilde av røysene	Nordøst	Astrid Kviseth	03.09.2020
_021	Røys 2, med utsikt over Stoksundet	Sør	Astrid Kviseth	03.09.2020
_022	Nærbilde av røys 2, med utsikt over Stoksundet	Sør	Astrid Kviseth	03.09.2020
_023	Røys 1, sett mot nordøst	Nordøst	Astrid Kviseth	03.09.2020
_024	Røys 1, sett mot sør	Sør	Astrid Kviseth	03.09.2020
_025	Planfoto av røys 1	Nordøst	Astrid Kviseth	03.09.2020
_026	Planfoto av røys 1	Nordøst	Astrid Kviseth	03.09.2020

Da63592	Beskrivelse	Retning	Fotograf	Dato
_027	Røys 1, sett mot sør	Sør	Astrid Kviseth	03.09.2020
_028	Røys 1, sett mot nordøst	Nordøst	Astrid Kviseth	03.09.2020
_029	Røys 2, sett mot nordøst	Nordøst	Astrid Kviseth	03.09.2020
_030	Planfoto av røys 2	Nordøst	Astrid Kviseth	03.09.2020
_031	Fjerning av stein på røys 2	Sør	Astrid Kviseth	04.09.2020
_032	Undersøkelse med pinpointer etter fjerning av første la med stein	Sørvest	Astrid Kviseth	04.09.2020
_033	Opprensing på røys 2, etter fjerning av ett lag stein	Øst	Astrid Kviseth	07.09.2020
_034	Opprensing på røys 2, etter fjerning av ett lag stein	Nordøst	Astrid Kviseth	07.09.2020
_035	Planfoto av røys 2, etter fjerning av ett lag stein	Nordøst	Astrid Kviseth	08.09.2020
_036	Røys 2, etter fjerning av ett lag stein	Nordøst	Astrid Kviseth	08.09.2020
_037	Innmåling på røys 1	Øst	Astrid Kviseth	08.09.2020
_038	Bildetaking med fotostang	Sør	Astrid Kviseth	08.09.2020
_039	Øsing av vann i og ved røys 2	Vest	Astrid Kviseth	09.09.2020
_040	Planfoto av røys 2 når nederste lag med stein gjenstår	Nordøst	Astrid Kviseth	09.09.2020
_041	Planfoto av røys 2 når de største steinene i bunnen gjenstår	Nordøst	Astrid Kviseth	09.09.2020
_042	Store stein i røys 2 løsnes med spett	Sør	Astrid Kviseth	10.09.2020
_043	Den største steinen i røys 2 dras vekk med tau	Sørøst	Astrid Kviseth	11.09.2020
_044	Opprensing av berget under røys 2	Sørøst	Astrid Kviseth	11.09.2020
_045	Steiner fjernes fra berget rundt røys 1	Sørøst	Astrid Kviseth	14.09.2020
_046	Planfoto av røys 1, etter at stein rundt røysa er fjernet	Nordøst	Astrid Kviseth	15.09.2020
_047	Planfoto av røys 1, etter at stein rundt røysa er fjernet	Nordøst	Astrid Kviseth	15.09.2020
_048	Røys 1, etter at stein rundt røysa er fjernet	Øst	Astrid Kviseth	15.09.2020
_049	Røys 1, etter at stein rundt røysa er fjernet	Nordøst	Astrid Kviseth	15.09.2020
_050	Stein i røys 1 fjernes	Øst	Astrid Kviseth	15.09.2020
_051	Torvmasser under røys 1 fjernes	Sør	Astrid Kviseth	15.09.2020

Da63592	Beskrivelse	Retning	Fotograf	Dato
_052	Berget under røys 1	Nordøst	Astrid Kviseth	17.09.2020
_053	Berget under røys 1. Røysa har ligget på den flateste delen av berget.	Øst	Astrid Kviseth	17.09.2020
_054	Berget under røys 2. Røysa har vært lagt på et søkk i berget.	Nordøst	Astrid Kviseth	17.09.2020
_055	Berget under røys 2. Røysa har vært lagt på et søkk i berget.	Øst	Astrid Kviseth	17.09.2020
_056	Berget under røys 2. Røysa har vært lagt på et søkk i berget.	Sørvest	Astrid Kviseth	17.09.2020
_057	Panoramabilde av røysene og Stoksundet	Sørvest	Åge Hojem	02.09.2020
_058	Ortofoto av røys 1 forut for fjerning av stein		Astrid Kviseth	04.09.2020
_059	Ortofoto av røys 1 etter fjerning av omkringliggende stein rundt røysa.		Astrid Kviseth	15.09.2020
_060	Ortofoto av berget under røys 1		Astrid Kviseth	17.09.2020
_061	Ortofoto av røys 2 forut for fjerning av stein		Astrid Kviseth	04.09.2020
_062	Ortofoto av røys 2 etter fjerning av ett lag stein		Maria Vestvik	08.09.2020
_063	Ortofoto av røys 2 når ett lag med stein gjenstår, og store steinblokker i bunnen er eksponert.		Astrid Kviseth	09.09.2020
_064	Ortofoto av de store steinene i bunnen av røysa.		Astrid Kviseth	11.09.2020
_065	Ortofoto av berget under røys 2, hvor røysa har vært anlagt dels i et søkk i berget.		Astrid Kviseth	17.09.2020

Vedlegg 3: Ortofoto røys 1

Ortofoto 1 (Da63592_058): Ortofoto av røys 1 forut for fjerning av stein

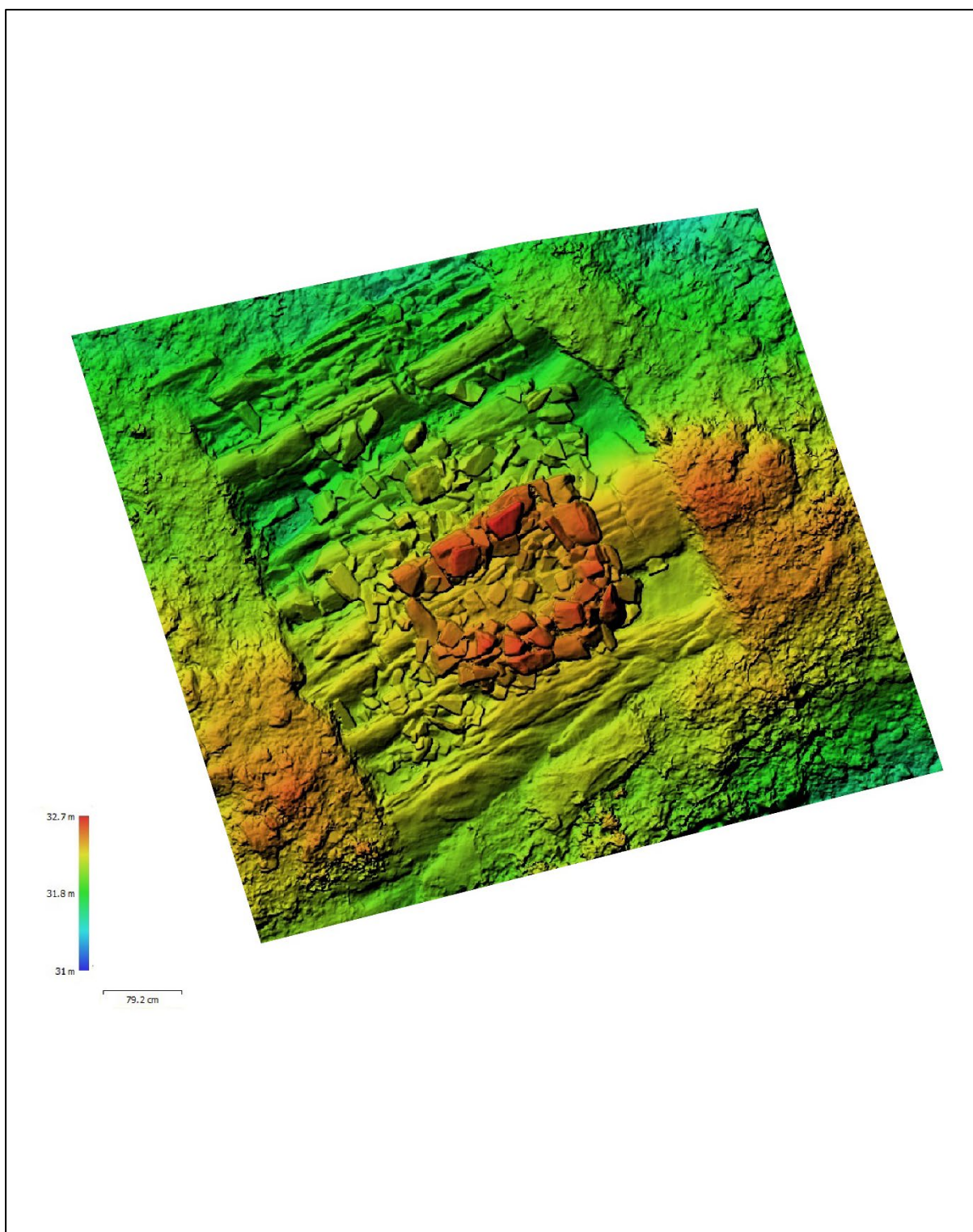
Ortofoto 2 (Da63592_059): Ortofoto av røys 1 etter fjerning av omkringliggende stein rundt røysa.

Ortofoto 3 (Da63592_060): Ortofoto av berget under røys 1

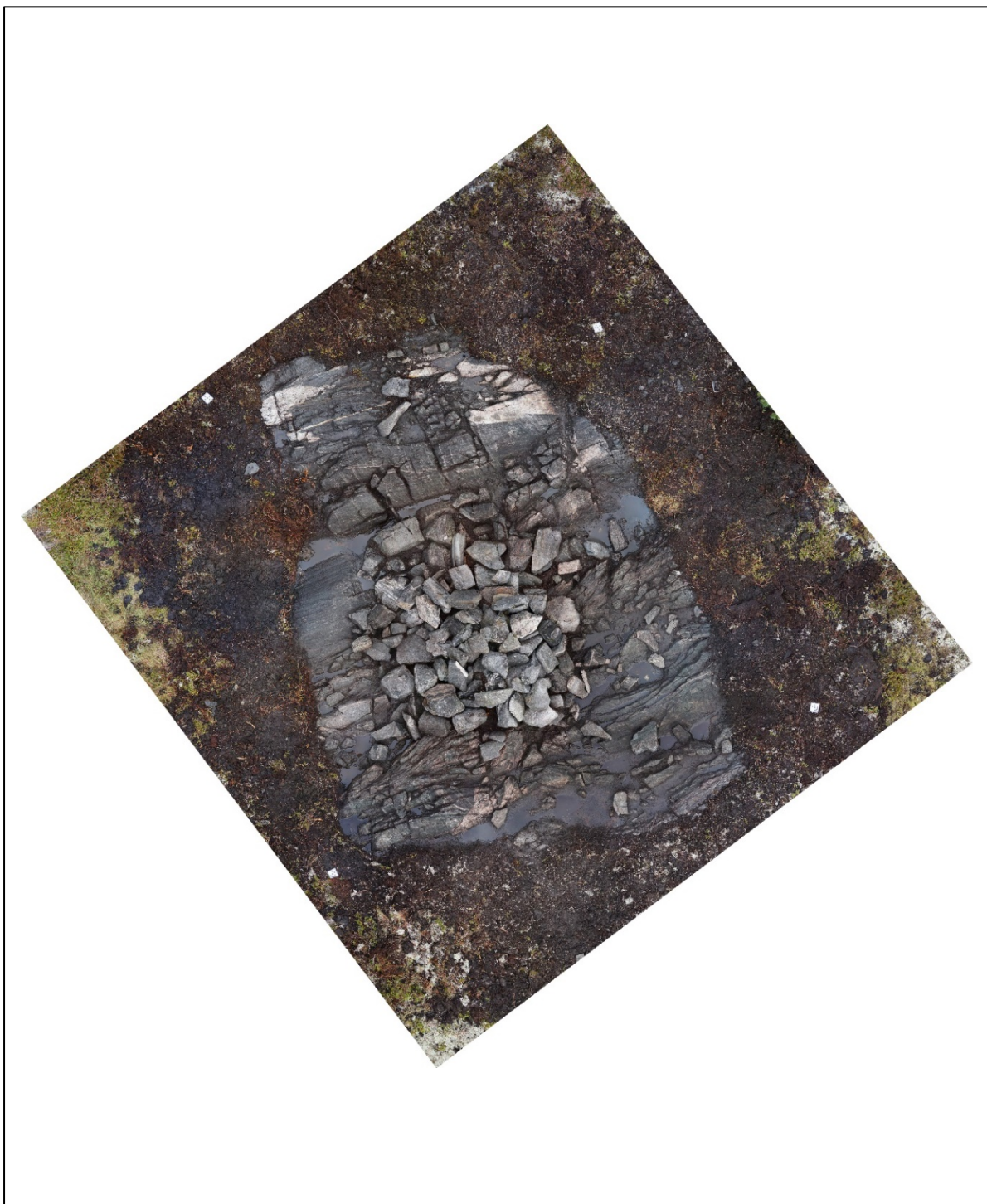

Vedlegg 4: Høydemodell røys 1

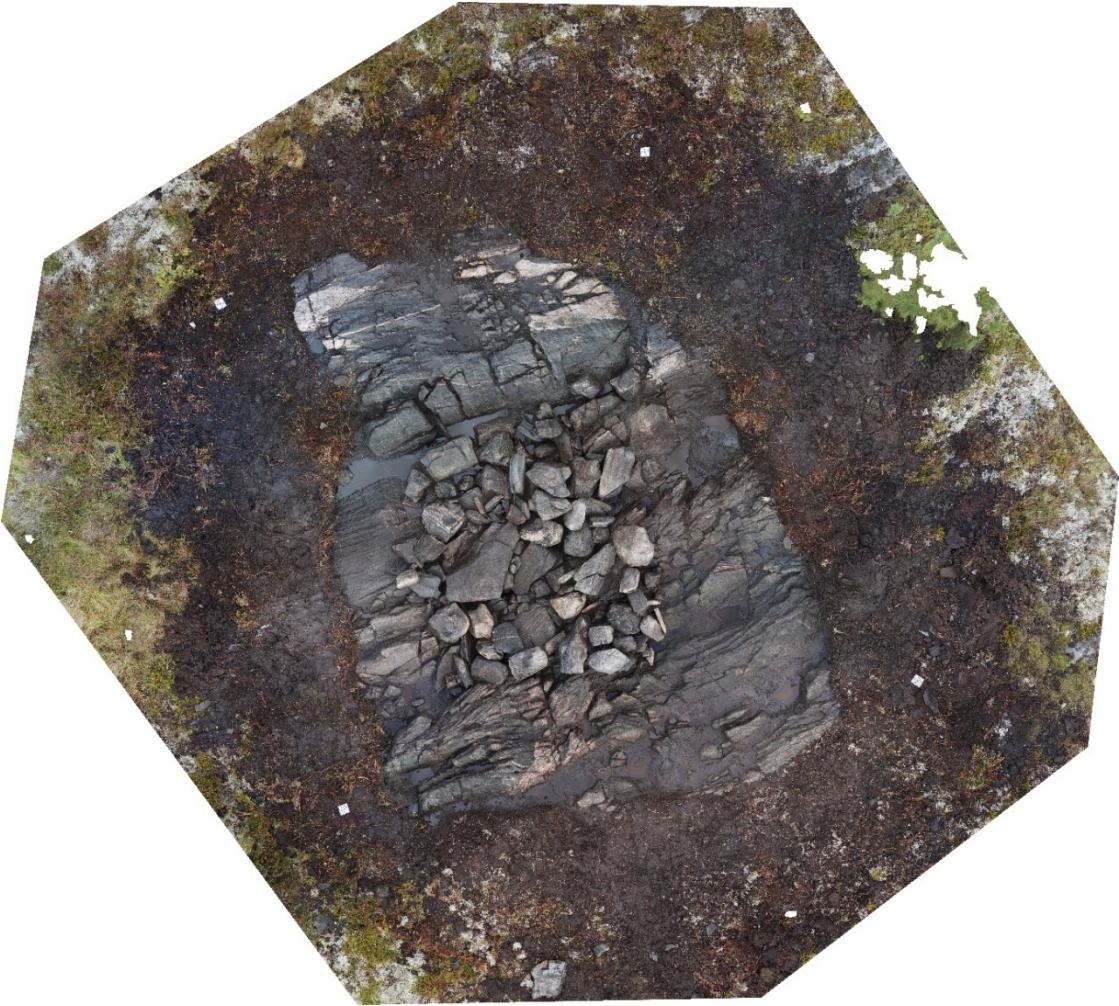

Vedlegg 5: Ortofoto røys 2

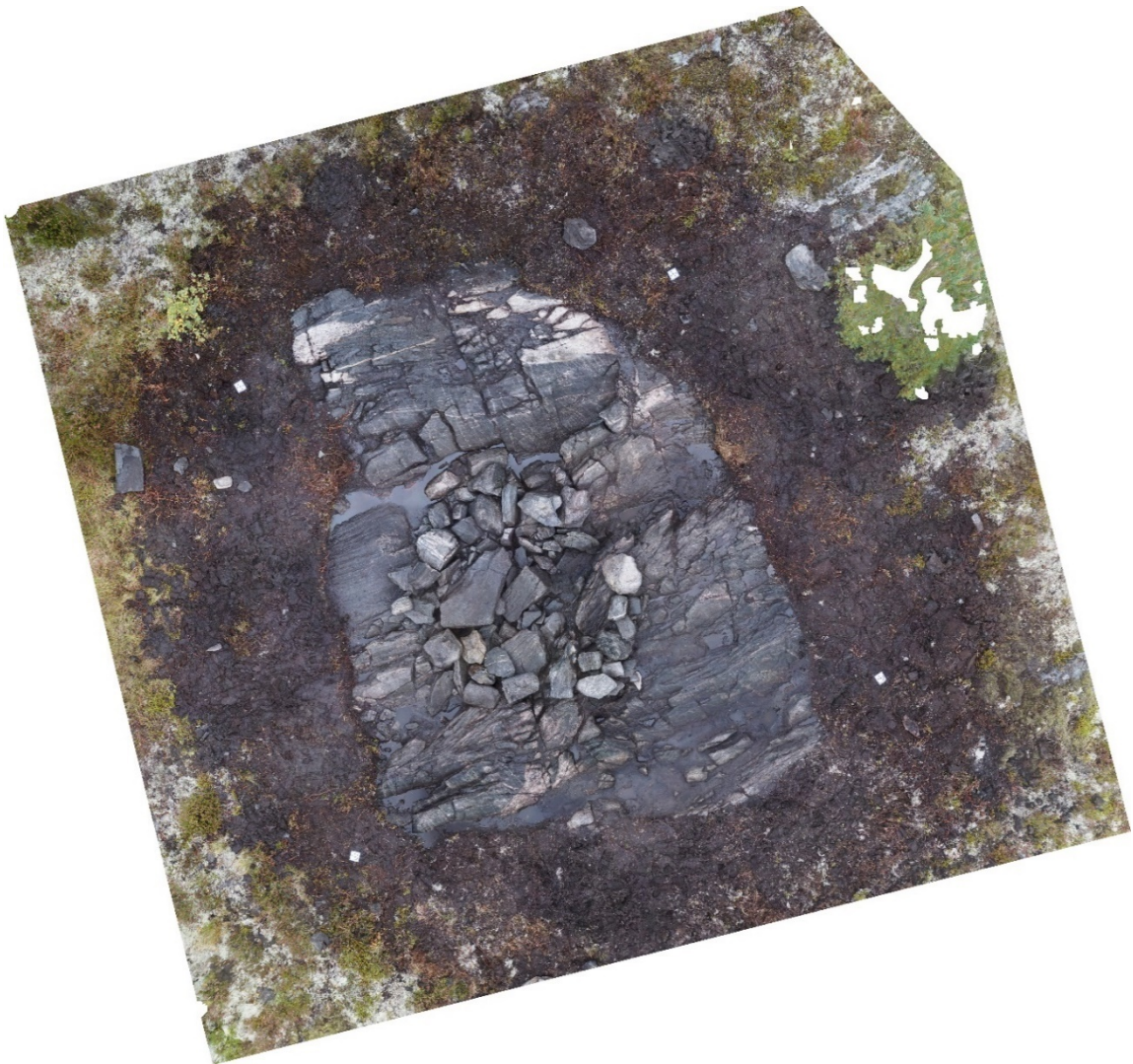
Ortofoto 1 (Da63592_061): Ortofoto av røys 2 forut for fjerning av stein

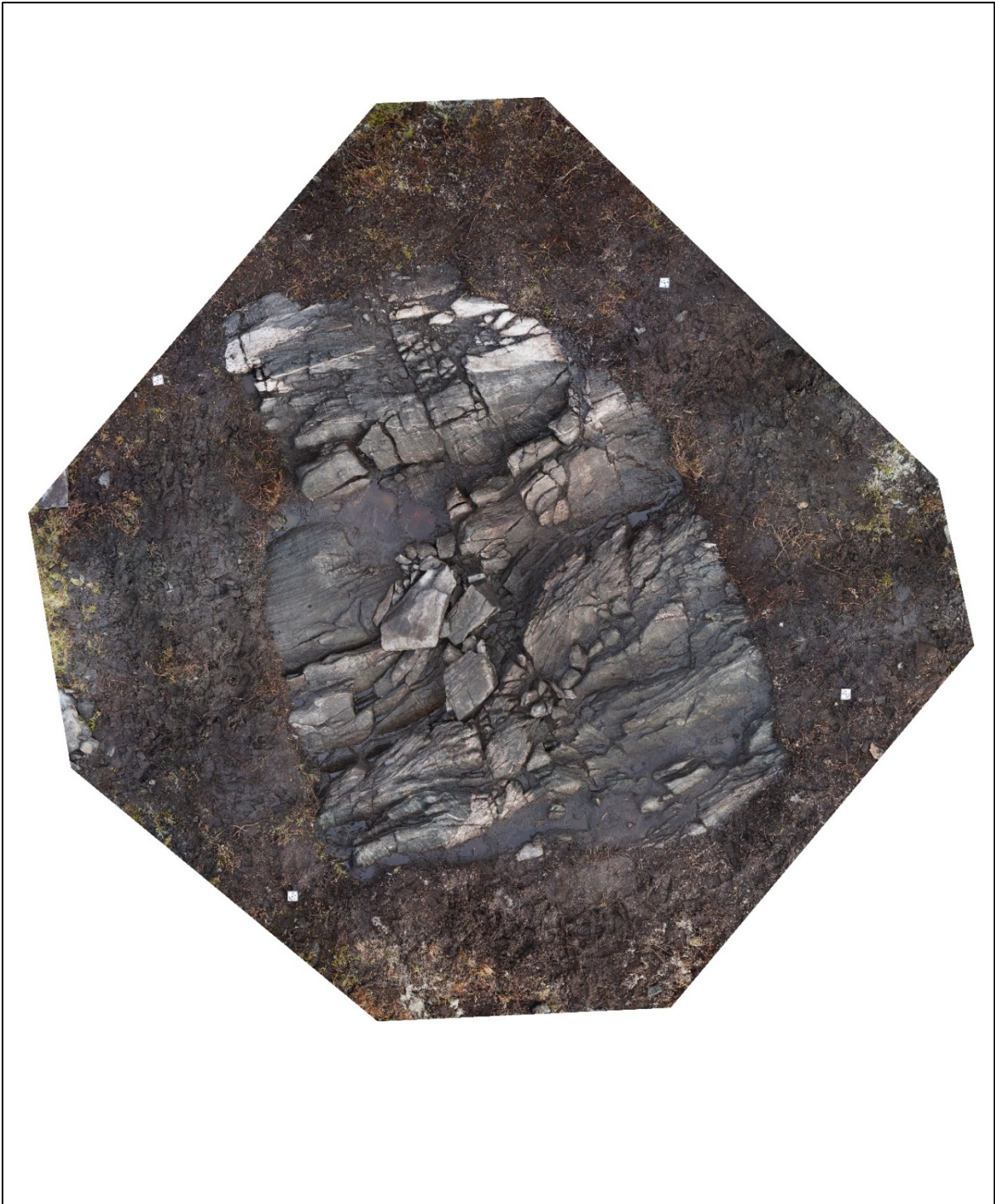
Ortofoto 2 (Da63592_062): Ortofoto av røys 2 etter fjerning av ett lag stein

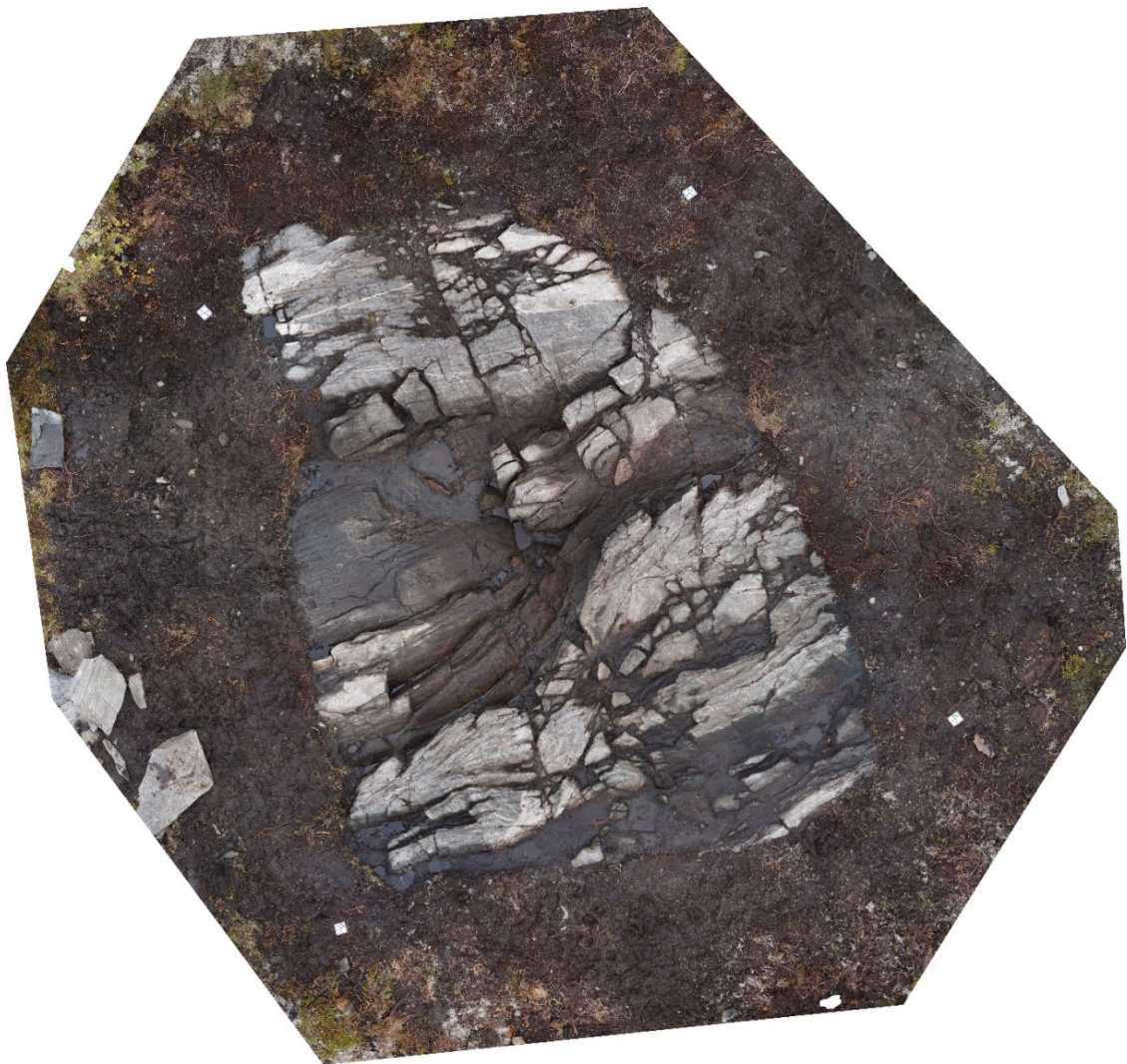
Ortofoto 3 (Da63592_063): Ortofoto av røys 2 når ett lag med stein gjenstår, og store steinblokker i bunnen er eksponert.

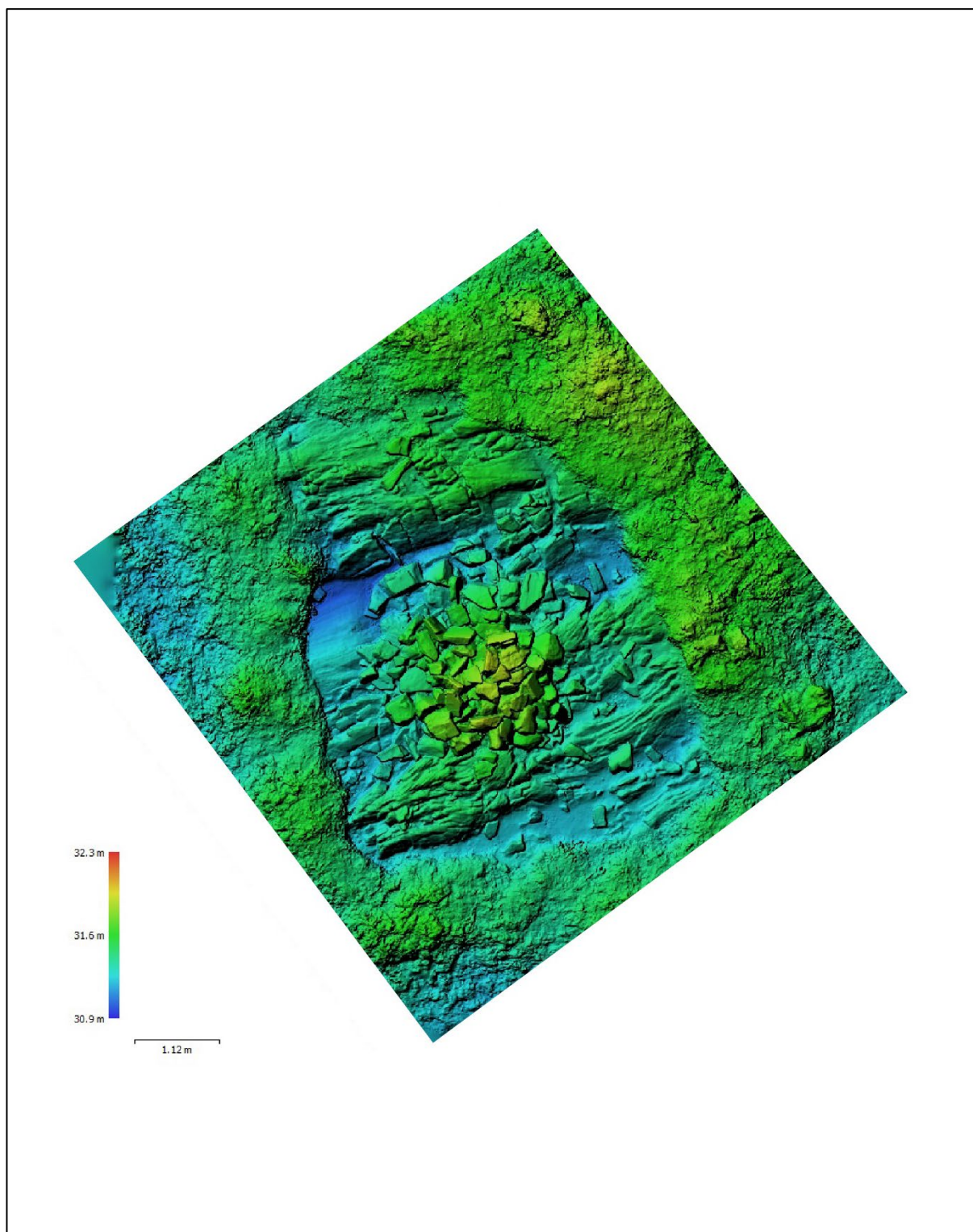
Ortofoto 4 (Da63592_064): Ortofoto av de store steinene i bunnen av røysa.

Ortofoto 5 (Da63592_065): Ortofoto av berget under røys 2, hvor røysa har vært anlagt dels i et søkk i berget

Vedlegg 6: Høydemodell røys 2

NTNU Vitenskapsmuseet er en enhet ved Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, NTNU.

NTNU Vitenskapsmuseet skal utvikle og formidle kunnskap om natur, kultur og vitenskap. Museet skal sikre og forvalte de vitenskapelige samlingene og aktivisere dem gjennom forskning, formidling og undervisning.

Institutt for arkeologi og kulturhistorie har forvaltningsansvar for automatisk fredete kulturminner og skipsfunn i Nordmøre, Trøndelag, nordlige Romsdal, og Nordland til og med Rana. Instituttet foretar arkeologiske undersøkelser på kulturminner over og under vann, i henhold til kulturminneloven.

ISBN 978-82-8322-258-6
ISSN 2387-3965

© NTNU Vitenskapsmuseet
Publikasjonen kan siteres fritt med kildeangivelse

www.ntnu.no/vitenskapsmuseet